

Dragan B. Perović

Matica Crnogorska - Podgorica

Crnogorski P.E.N. Centar

dragan_perovic@yahoo.com

NIKOLA PETANOVIĆ NAIAD – PISMO MAKEDONCIMA!

O siromašno, ali prosto i božansko makedonsko pleme!

(Prilog crnogorsko-makedonskim kulturnoistorijskim vezama)

Ključne riječi: Nikola Petanović Naiad, Makedonija, Makedonci, sloboda, pravo.

Preplijetanje i podudarnost sudbinskih i istorijskih tokova crnogorskog i makedonskog naroda imaju dugu predistoriju, sa brojnim šedočanstvima koja to potvrđuju. Ako se izuzme period stvaranja i naizmjeničnog jačanja slovenskih država, koji je karakterističan po sukobima, vazalstvima ili paktiranjima, u svim ostalim periodima nalazimo tragove međusobnog poštovanja i plodne kulturne saradnje. Uz ovo idu oni periodi kada su i Duklja/Zeta, tj. Crna Gora i Makedonija bile na meti imperijalnih i velikodržavnih aspiracija i ponekad služile kao moneta za potkusurivanje velikih sila.

Bez obzira na vrijedan doprinos izučavanju crnogorsko-makedonskih kulturnih relacija, koji su u svojim radovima i prijevodima ostavili Dragan Bošković, Sreten Perović, Radomir Ivanović, Blaže Koneski, Gane Todorovski i drugi, ima puno prostora za detaljnije i sveobuhvatnije istraživanje tih veza. Vanredan impuls takvim proučavanjima nailazimo u najnovijem djelu prof. Ilije Veleve „Makedonija i Crna Gora” (Velev 2021). Prof. Velev, uzimajući istorijski kontinuitet Duklje, Zete i Crne Gore, analitički precizno i akribično govori o civilizacijskim i kulturnim prožimanjima sa Makedonijom.

No, čini se da se sličnosti Crnogoraca i Makedonaca i njihova tegobna borba za očuvanje identiteta, duhovne i kulturne baštine, najbolje odslikavaju tokom perioda između dva svjetska rata. U izvjesnom smislu to je i tema ovoga rada. Radi se o prezentovanju stavova o Makedoniji i Makedoncima koje je

iznosio Nikola Petanović Naiad, veliki borac za pravo čast i slobodu Crne Gore, koji je i u Crnoj Gori do novijega doba bio skoro potpuno nepoznat. Zbog toga će biti potrebno ponoviti neke stavove i poslužiti se ranije napisanim tekstovima i citatima o ovom slobodoumnom velikanu.

Slabljenjem Otomanskog Carstva počinju da snaže ideje o ujedinjenju Južnih Slovena. Zahvaljujući slobodarstvu i neprekidnoj borbi Crna Gora je imala izvjesnu pijemontsku ulogu. Nažalost, plemenite ideje su se nakon oslobađanja od turskog ropstva prosto urušile. Kod jednog broja država javile su se imperijalne težnje, potpirivane u određenoj mjeri od velikih sila, koje su to radile isključivo vođene sopstvenim interesima. Podsećamo na plan nekadašnjeg srpskog ministra unutrašnjih poslova Ilije Garašanina (1812 - 1874) „Program spoljne i nacionalne politike Srbije na koncu 1844” (Perović 1990/1991: 1-20) koji je, u stvari, prerađeni plan poljskog plemića Adama Čartoriskog. Poljski emigranti, predvođeni Čartoriskim, napravili su plan čiji je „cilj bio stvaranje zajednice Južnih Slovena, koji bi bili potpuno oslobođeni uticaja Rusije i blisko sarađivali sa Poljskom i Zapadnim Slovenima” (Perović 2020: 267). Međutim, Garašanin je svuda đe je pisalo Jugoslavija, to zamijenio sa Srbija. Formirao je odjeljenje Propagande i poslao agente po svim zemljama đe su imali aspiracije. Naročite instrukcije dao je za Crnu Goru, a za Makedoniju je odredio posebnog agenta. Ovaj Garašaninov plan je predstavljao i otklon Srbije od zapadne i usmjerenje ka ruskoj politici. Realizacija nekih ideja iz ovoga plana brutalno je sprovedena nakon Prvog svjetskog rata.

Poslije 1918. godine izvršena je aneksija Crne Gore koja je, kao i Makedonija, priključena Srbiji. Obje su ostale bez svoje države (Makedonija zbog ruskog miješanja nije bila dobila ni autonomni status koji joj je bio obećan uoči Berlinskog kongresa), crkve, nacionalnog imena. „Preko tadašnje srpske političke, crkvene, prosvjetne i kulturne hegemonije vršen je stalni pritisak radi makedonskog i crnogorskog nacionalnog otuđivanja“ (Velev 2021: 433). U Crnoj Gori sprovedeni su genocidni zakoni, o kojima je svojevremeno pisao Koča Popović: „Svima onim plemenima, kao sto su Cuce, Bjelopavlići i druga koja su u nemilosti kod režima, zabranjeno je da mogu ma šta sijati i zasađivati u zemlju. Ako bi se neko drznuo da usije ma šta od životnih namirnica kao npr. žito, krompir, luk ili ma što drugo, on ima da iskusi teške »zakonske posledice«! *Radnik 1925*” (*Pismo Koče Popovića*).

U to doba bili su rijetki glasovi koji su progovarali o nepravdi koja se čini narodima koji su ušli u sastav nove države i koji su sanjali zajednicu na sasvim drugim osnovama. Jedan od onih koji su hrabro ustali i pisali o tome bio je Nikola Petanović Naiad.

Nikola Petanović – NAIAD (Crmnica, Knjaževina Crna Gora, 1897 – San Francisko, USA, 1932) je veliki intelektualac i od domovine zaboravljeni borac za slobodu i dostojanstvo Crne Gore. Godine 1927. pokrenuo je u San Francisku časopis „Montenegrin Mirror“ (Crnogorsko ogledalo) i utemeljio „Odbor za suverenu i samostalnu Crnu Goru“. Čovjek, čija su djela decenijama, slučajno ili namjerno, prikrivana i bila nedostupna našoj javnosti. Boreći se sa nedaćama, sa mislima i nadom o slobodnoj Crnoj Gori, preminuo je 1932. u San Francisku i sahranjen na Kolmi, na groblju koje pripada „Prvom srpskom dobrotvornom društvu“, osnovanom 1880, kao prvo u svijetu koje je imalo naziv „Srpsko-Crnogorsko literarno i dobrotvorno društvo“ (ime je promijenjeno poslije 1918. godine). Po dokumentu, potpisanom od konzula Kraljevine Jugoslavije, srpski popovi nijesu htjeli da održe opijelo, jer „*su bili zauzeti*“; baš tako, ironično, pod navodnicima.¹

U rasvjetljavanju Naiadovog životnog puta i vrijednog djela veliki doprinos dao je Gordan Stojović prikupljajući i publikujući građu o njemu. Veći dio je sabran u knjigu koja je objavljena 2006. Godine (Petanović 2006). O Naiadu je Stojović zapisao: „*On je istinski nadahnut crnogorskom istorijom i slobodom. Njegova shvatanja o geopolitičkim i nacionalnim pitanjima prevazilaze vrijeme kada je djelovao i stvarao i pripadaju modernim političkim idejama*“ (Perović 2018: 15).

Naiadovi politički stavovi su bili beskompromisna kritika velikosrpske politike u Kraljevini Jugoslaviji, ranijoj Kraljevini SHS. On je smatrao da to nije Jugoslavija, već „Velika Srbija“. Po njegovom mišljenju Jugoslavija je mogla nastati samo na federativnim osnovama, đe bi se našli svi okolni narodi, uključujući i Bugarsku. Kao jedan od razloga što takva država nije osnovana bio je i taj što je „Pašić oduvijek sanjao o ujedinjenju Crne Gore, Bosne i Makedonije pod Srbijom“ (Petanović 2006: 145). O onima koji su zapošeli ove zemlje Naiad nije imao nijedan pozitivan stav: „Gomila robova

¹ Dragan B. Perović, *NAIAD – BORBA ZA PRAVO I SLOBODU, VIZIJA SLOBODNOG SVIJETA*, scenario za dugometražni dokumentarni film, rukopis.

upravlja sad našom sudbinom. Oni su sad naoružani i nemaju nikakvih obzira, barem ne oni koji sad vrijeđaju našu zemlju – ali oni su robovi u duši i ne znaju šta je stvarni ponos nacije” (Perović 2018).

Bez obzira na pogaženu i uniženu Crnu Goru, Petanović je vjerovao u njeno vaskrsnuće, kao i da će doći bolje vrijeme za ostale podjarmljene narode. U prvom broju „Monetenegrin Mirror-a”, u tekstu „Crna Gora i Amerika” (MM, I broj/Nov. 1927), Naiad citira Vitnija Vorena: „Svaki Amerikanac može slobodno podržati riječi jednog američkog pisca - Crna Gora ne može biti pokorena. Ona će nastaviti *da se bori dok se ne odbrani, makar to trajalo čitav vijek!*” (Voren 1922).²

Najavljujući uspon Amerike, on poručuje (Južnim) Slovenima da ulažu u svoje obrazovanje i da obavezno nauče engleski jezik. Uz ovo je dobro uočio i prokomentarisao opasnost od hegemonističkih stremljenja Rusije: „Crnom Gorom nikad neće upravljati Rusija. Crnogorci ne mogu da očekuju ništa drugo osim ropstva – a imaju ga i previše pod vladavinom Karađorđevića – od sadašnje ruske vlade. I to je prokletstvo za ruski narod“ (Petanović 2006: 107).

Unija zasnovana na sili i nasilju za Petanovića je samo „francuski vazal i slijepi čuvar stranih interesa u istočnoj Evropi. Takva Francuska je uskratila slobodu Crnoj Gori i to je zločin protiv čovječnosti... Srbija je imala priliku da pokaže Crnogorcima i Hrvatima značaj svoje inteligencije; ali umjesto da čini dobro tim narodima ona širi korupciju i žestoko ih ugnjetava; **da ne govorimo o jadnim Makedoncima koji pate za svojom slobodom i autonomijom** /podvlačenje naše/“ (Petanović 2006: 120).

Petanović je posebno insistirao na pravu slobodnog izbora i osobenosti svake nacije, bez obzira na priče o zajedničkom porijeklu. Neuvažavanje nacionalnih obilježja i posebnosti vodilo je u diktaturu i pogrome. Naiad to naziva nacionalnom nevoljom i piše: „Ukoliko nemaju iste etničke odnose (moralne obaveze jedni prema drugima), ukoliko nijesu ujedinjeni iz istog zajedničkog razloga, i ukoliko nemaju tendenciju prema tome, Srbi ili Jugosloveni i Crnogorci nijesu jedno i nijesu jedna nacija... Teško se može

² Voren je upozoravao na propagandu i laži koje serviraju Karađorđevići i njihove pristalice, navodeći: „Ako dopustimo da balkanska laž prođe kao istina, potkopaćemo temelje sopstvene slobode.”

povjerovati... da su Srbi u Srbiji, Hrvati i Slovenci, Crnogorci i Makedonci jedan i nedjeljiv narod“ (Petanović 2006: 50-51).

Makedonce je Petanović pominjao u jednom polemičkom osvrtu na objavljivanje statističkih podataka o stanovnicima San Francisca. Zamjerao je što nijesu poimenice pomenuti svi narodi, nego je sve obuhvaćeno zbirnim imenom Jugosloveni: „Lokalne novine u San Francisku objavile su članak o narodima koji su rođeni u drugim zemljama. U Jugoslovene su ubrajani sljedeći južnoslovenski narodi: Bugari, Makedonci, Srbi, Hrvati i Crnogorci. Pisano je samo Jugosloveni 2.208, od 153.386 stanovnika“ (Petanović 2006: 186).

Poseban odnos prema Makedoncima, što je i povod ovom pisanju, Naiad je iskazao prvo u svom tekstu „Pismo Makedoncima“ (Petanović 2006: 113). To je u pravom smislu uvažavanje makedonske posebnosti, uz ošćanje bliskosti i razumijevanja. Kao da je Petanović svoje polazište zasnovao na jednom izuzetnom iskazu o Makedoncima, od strane crnogorskoga vladike Vasilija Petrovića Njegoša. Vladika Vasilije, pišući 6. marta 1758. godine ruskom grofu Voroncovu, a nešto kasnije i ruskoj carici Jelisaveti, od kojih traži pomoć za crnogorski narod, navodi sljedeće: „Da na slobodni crnogorski narod gledaju susjedni hrišćanski narodi u turskom podanstvu – Albanci, **Makedonci (Makedonjani)**, Bošnjaci, Srbi i Bugari. Ako Crna Gora propadne, ovi narodi će od nesnosnog turskog ugnjetavanja izgubiti nadu u izbavljenje“ (Petrović 1985: 155).

U uvodnom dijelu svog pisma Petanović se prišćea Makedonaca koji su dolazili u Crnu Goru, „siromašnu zemlju, ali svetu za njih“. To je bio u godinama prije početka Prvog balkanskog rata. „Poznato je da su poslije propasti Kruševske republike 1903. godine brojne izbjeglice iz makedonskih krajeva našle prvo utočište u Crnoj Gori“ (Bošković 2004).

Petanović piše o tome kako su Crnogorci, iako i sami u oskudici, davali posla Makedoncima. Zapošljavani su na sječi šume, a kasnije je ta građa dugo stajala jer se nije mogla koristiti. Petanović kaže da bi to vjerovatno nekoga na Zapadu čudilo, zašto nekoga angažovati, ako „proizvodnja to ne zahtijeva“. Na takvo pitanje Petanović odgovara: „Kako Crnogorac može da pogleda u oči Makedoncu kada u njima vidi glad i fizičku potrebu? Zar mi nijesmo braća od davnina i zar ne možemo da vidimo šta nam treba kada pogledamo jedni drugima u oči?“ (Petanović 2006: 113).

Dvadesetak godina kasnije, kada daleko od Crne Gore piše o tome (oko 1931. godine) Nikola Petanović Naiad sa suzama vraća uspomenu na to vrijeme i uzvikuje: „O siromašno, **ali prosto i božansko makedonsko pleme** (podvlačenje naše) kako vam je sladak bio naš teško stečeni crnogorski hljeb, neka vam zauvijek bude srećan i blagosloven” (Petanović 2006: 113).

Posebnu ulogu Makedonije i njenog historijskog prava Nikola Petanović Naiad istakao je u svojoj kratkoj drami u tri čina „TROSLAVIJA I PET MALIH SLOVENSKIH NARODA” (Petanović 2006: 197-206), napisanoj u San Francisku, Kalifornija, u januaru 1931. Bez obzira na neke romantičarske predstave historijskih tokova i ličnosti, vrijedi obratiti pažnju na Naiadove proklamacije o uzajamnom bratstvu i neophodnosti borbe za slobodu malih balkanskih ili južnoslovenskih naroda. Ako je u „Pismu Makedoncima” pravio osvrt na socijalni momenat i solidarnost sa potlačenom i ugnjetanom južnoslovenskom braćom, u svojoj kratkoj drami akcenat je na propagandno političkoj poruci o značaju „svijetle slobode”.

Likovi u drami su: *Frankoslavija*, s *Veletropjem* (čovjekom nevjerovatne snage, obučenim u vojnu uniformu), iza njih grupa oficira. Cijelo društvo je predstavljeno kosturovom rukom, svojim simbolom, *Austroslavija*, s grupom političara što se klanjaju na obje strane i pretvaraju da su dobri predstavnici Naroda, *Balkanoslavija*, s pet mladih dama, koje predstavljaju pet slovenskih Naroda: *Šumadija*, *Hrvatska*, *Bugarska*, *Crna Gora*, *Makedonija*, dok su ostali likovi „pjesnik i neka nepoznata lica”.

U prvom činu prati se razgovor između *Frankoslavije* i *Veletropja* i kasnije *Austroslavije*, koji otkriva zajedničko djelovanje protiv naroda koji su ušli u sastav nove kraljevine. Drugi čin je susret *Pjesnika* i *Veletropja* i dijalog o slobodi, simbolički podveden pod raspravu o tome da li smije pjevati bez dozvole. *Pjesnik* kaže: „Pjesnik je iznad države i diktatora.” Naljučen *Veletropje* odgovara: „Izlazi, bre! Ako ti se pjeva idi u Ameriku i ostani tamo; ovde nema slobode pjevanja. Van!” (Petanović 2006: 202). Nakon toga naređuje da prate *Pjesnika* i dojava mu svaki njegov potez.

Treći čin počinje *Pjesnikovim* monološkim iskazom da trenutno „nema zvijeri (misleći na *Veletropja*)” i da će uskoro doći onih pet dama i zatražiti slobodu. Na scenu ulaze njih pet uz pratnju *Balkanoslavije*. Za njima je uletio *Veletropje* prijeteci da će *Pjesnika* ubiti mačem, ali je zastao nakon riječi da može poćeći tijelo, ali ne i duh. „Dame” počinju svoje poetsko-političke iskaze.

Balkanoslavija: „Ja sam samo ime, što stojim za slobodu i uzajamnost pet malih naroda okupljenih ovdje. Sve ono što one kažu, svaka za sebe, prihvaćiću s punim respektom. Ako mi se ime i zaboravi, ne brinem se sve dok je pet Naroda slobodno i sretno“ (Petanović 2006: 204).

Poslije *Šumadije* i *Hrvatske* govori *Bugarska*: „Ja nijesam dio hora kojega vode gospodari Šumadije, niti to želim biti, ali imam pravo izabrati želim li biti obavezna djelovati kako sestre mi odluče ili ostati po strani. Pa, i to je neko pravo! Ali, ipak, ne želim biti crna ovca na Balkanu: uvijek sam se spremna priključiti uniji balkanskih Naroda ako će u takvoj uniji Bugarska napredovati i sačuvati nezavisnost svoje teritorije“ (Petanović 2006: 205).

Zanimljivo, ovi stavovi *Bugarske*, korespondiraju sa nekim iskazima i idejama Hrista Boteva, bugarskog pjesnika i revolucionara, o načinu i razlozima neophodnog južnoslovenskog zajedništva. Botev je povodom izlaženja lista *Jugoslavija* napisao da je ideja jugoslovenske konfederacije potekla od zapadnih, kao protivteža ruskim panslavistima, koji su smatrali da sve „slovenske rijeke“ treba da se ulivaju u „rusko more“ ili će ono presušiti. Takva razmišljanja kojima se narodi „hemijski slivaju u jedan“, sa gubljenjem identiteta, Botev je nazvao izvorom ropstva i jada. On je smatrao da jugoslovenska federacija treba da se propagira na drugim osnovama, slobodnim: „Da ni jedna od narodnosti ne bude obespravljena...“ (Ботев 1948: 179-180 i Perović 2019: 3).

Iza *Bugarske* se prvo pojavljuje *Crna Gora*, pa zatim *Makedonija* (Petanović 2006: 205-206). *Crna Gora*: „Ime mi stoji za slobodu. Ponos me predstavlja u svijetu a istorija mi je najbolji svjedok onome na što polažem pravo, da živim kao Slobodan i nezavisan entitet i kao takav doprinesem ponosu i napretku sestrinskih mi nacija. Samo i mogu postojati u ovakvom ozračju. Čovječanstvu ću uvijek biti poznata kao ona koja pridonosi čojstvu i etici.“

Makedonija: „Zadnja sam što govori. Tražim slobodu i nezavisnost. Sveti Pavle isto je tražio, a i Aleksandar Veliki mi izbori mjesto pod suncem... ponosna sam na ovu dvojicu. Makedonija nije slobodna sve dok ima mraka na Balkanu... a najtamnija tačka je Makedonija. I biće svjetla, a moja borba je za to svjetlo. Imam pravo na slobodu a sestre mi to neće uskratiti (sve u glas: „Ne!“). Duša Makedonije ima jednaku povezanost sa Svemogućim kao i svaki drugi narod; to me pravo i navodi na borbu za ono što mi pripada i što moram izboriti!“

Nakon ovih obraćanja „Pjesnik se okreće prema Veletroju i traži od njega da se povuče. Vetrotroje se koleba, ali mu pet mladih dama naređuje da napusti

društvo. On napokon napušta sobu a prate ga oficiri” (Petanović 2006: 206). U završnoj sceni drame „*Pjesnik*, pet mladih dama i *Balkanoslavija* naprave krug i počnu pjevati - Svjetlo i sloboda, svjetlo i Sloboda... / Sloboda i svjetlo! Sloboda i svjetlo! / Kraljevstvo nek’ nam bude golemo i svijetlo!” (Petanović 2006: 206).

„Sloboda je najviši ideal u koji je Nikola Petanović Naiad iskreno vjerovao...” Vizionarski je sanjao o oslobođenju balkanske braće, bez obzira na zapreke i česte sporove, pretežno izazivane sa strane. U najtežim trenucima za Crnu Goru nije zaboravljao da spomene Makedoniju i njena prava da sama odlučuje o svojoj sudbini, kulturnom i duhovnom nasljeđu. Naiad je vjerovao je u ispunjenje božanske, poetske i istorijske pravde.

Prilog:

PISMO MAKEDONCIMA

Pamtim još kada sam bio šesnaestogodišnjak kada su neki Makedonci dolazili u Crnu Goru – siromašnu zemlju, ali svetu za njih. Oni su čuli za crnogorske vrijednosti i velikodušnost i bilo im je drago da dijele sa nama teško stečen hljeb na našem kamenu. Kako bilo, oni bi povremeno dolazili i Crnogorci bi ih zapošljavali da sijeku šumu i prave drvenu građu za naše kuće. Ponekad bi ova građa stajala u gomilama duže vrijeme jer je nijesmo mogli koristiti. Neko sa zapada bi se možda nasmijao tom poslu i zapitao *Zašto ih zapošljavati kada proizvodnja to ne zahtjeva?*, ali kako Crnogorac može da pogleda u oči Makedoncu kada u njima vidi glad i fizičku potrebu.

Zar mi nismo braća od davnina i zar ne možemo da vidimo šta nam treba kada pogledamo jedni drugima u oči?

Naravno da jesmo i čak i danas poslije dvadeset godina sjećanje na to je veoma svježe u mom srcu i često mi suze krenu razmišljajući. O siromašno, ali prosto i božansko makedonsko pleme kako vam je sladak bio naš teško stečeni crnogorski hljeb, neka vam zauvijek bude srećan i blagosloven.³

³ Preuzeto iz: Petanović 2006: 113.

Literatura:

- Ботев, Хр. 1948. *Събрани съчинения*. София.
- Bošković, D. 2004. Crnogorsko-makedonske istorijske i druge veze. Vidi: <https://forum.cdm.me/showthread.php?7087>
- Perović, D. B. 2020. Anticrnogorska propaganda iz Srbije, U: *Matica crnogorska*, br. 81. Podgorica.
- Perović, D. B. 2019. Hristo Botev i Crna Gora i Crnogorci. Vidi: [CRNOGORSKO – BUGARSKJE KULTURNE I DRUGE VEZE \(V dio\) | Novine Nikšića \(novineniksica.me\)](https://crnogorsko-bugarske-kulturne-i-druge-veze-v-dio-novine-niksica-novineniksica.me).
- Perović, D. B. 2018. Podsećanje na Vitnija Vorena i Nikolu Petanovića Naiada i njihovu borbu za pravo, čast i slobodu Crne Gore, U: *Pobjeda*, 20. – 22. I. Podgorica.
- Perović, D. B. 1990/1991. Špijunski rat između Srbije i Crne Gore, U: *Monitor*, br. 1-20.
- Petanović, N. 2006. *Crnogorsko ogledalo*, MC, Cetinje, Podgorica.
- Petrović, V. 1985. *Istorija o Crnoj Gori*. Cetinje – Titograd.
- Pismo Koče Popovića Borbi*, Vidi: *Borba*, 21. decembar 1989. Beograd.
- Velev, I. 2021. *Makedonija i Crna Gora – Kulturnoistorijski i književnostvaralački kontekst*, Matica crnogorska, Podgorica, MANU, Skoplje.
- Voren, V. 1922. *Montenegro the crime of the peace conference (Crna Gora – Zločin Mirovne konferencije)*. New York.

Dragan B. Perovich

NIKOLA PETANOVICH NAIAD – *PISMO MAKEDONCIMA!*

A letter to Macedonians! Oh, Poor, Yet Simple and Devine Macedonian Tribe!
(A contributions to the Montenegro-Macedonian culture-historical relations)

Summary

The similarities between Montenegrins and Macedonians, and their heavy battle for the perseverance of their identities were a topic of writing of Nikola Petanović Naiad - a great warrior for the right and honor of Montenegrin freedom. Between the two world wars, in the most difficult times for Montenegro, Naiad still kept mentioning the “simple and godly tribe of Macedonia”. He supported Macedonia and its rights to decide about its faith, cultural and spiritual heritage.

Keywords: Nikola Petanovich Naiad, Macedonia, Macedonians, freedom, right.